

Зоран Шапоњић

РУСКИ КРСТ

мај, 2019.

*Драгим пријатељима, Виктору Ивановичу
Тиришкину, Анатолију Ивановичу Лисицину и
Емиру Кустурици, мојој породици, захваљан сам
што је ова књига угледала светло дана.*

Аутор

Зоран Шапоњић

РУСКИ КРСТ

НА КРИЛИМА ЗАНОСА

Путовање Зорана Шапоњића кроз пределе простране и никад докучиве Русије је, пре свега, путешествије једног веома даровитог новинара. Мој некадашњи ђак прешао је границу новинарства. Опраштам му, овом приликом, то. Јер, заронио је у ново поље изазова и авантуре: ово нису новинарске репортаже, него аутентични путописи, надахнути, зрели, са таласима литерарних опсервација и записа. Нису разгледнице из Русије, него колоритне фреске њених градова и предела, људи и збивања.

Свуда где стиже, а то су бројна места, хиљадама километара удаљена једна од других, Шапоњић и пером и срцем отвара њихова врата и уводи нас у један делимично наслућиван свет, али никада довољно спознат, упознат, раскрыћен. Он то чини са опипљивим чињеницама, али и топлином срца,

затрчаног заноса, збуњене љубави, истраживачке страсти. Ништа на том путовању он не жели да прескочи. Напротив, трага за златним жицама историје и живота, наслеђа, новоподигнутог, новосмисленог.

И целим својим трасама, укрштајући Русију, то чини, у пуном даху, свим чулима, раширених зеница.

Такав је када је у Севастопољу, где је „свака стопа града историја“, на великим гробљима јер је „смрт била дужност и дуг према отаџбини, обавеза у коју се не сумња, завет“.

Шапоњић не посустаје ни када ступа на козачку земљу, кроз степе, тајге, прелеће нове мостове, гази мореузе и широке реке... „Волга је широка као море“, често „личи на рај, али је некада била и крвава“, а на њој су још бурлаци. Или док „рони“ Бајкалом, „светим морем Сибира“.

Шармантно је кад испише да „нигде као у Санкт Петербургу жене не ходају тако поносно“, али је судбину тог велелепног града, описујући његову блокаду готово 900 дана у Другом светском рату, са милион и по несталих, упечатљиво воздигао у драму која отвара све љубавне каверне.

Посебно место у овим узбудљивим страницама аутор је посветио хришћанским храмовима – манастирима и црквама. Већ сам податак, изнет у једној од прича, да је последњих година у Русији подигнуто око 20.000 цркава и 700 манастира, делује готово невероватно. Зато није ни чудо што су те блештаве куполе, унутрашња светлост храмова, музика

звона, васкрснуће вере, та огромна пробуђена православна енергија, просто опили, пробудили сваки даровитог Шапоњића, па је своје описе дигао на списатељским крилима до заносних висина.

Шапоњић уписује да „груменчић жара Русија остави у човеку“. Код њега то нису „груменчићи жара“ него цео пожар осећања, цели златни рудници љубави према великој земљи. Његово признање да је „део себе заувек оставио у Русији“, дубоко је искрено. Зато и овај рукопис делује као писмо великој искреној љубави.

Родини Русији!

Мањо Вукотић

ВАТРЕ ЗОРАНА ШАПОЊИЋА

Ако, којим случајем, не волите децу – ова књига није за вас...

Ако не волите добро вино или срчаност – онда боље отиђите у део где се продају водичи.

Уштедите свој новац и вратите овај примерак на полицу – он ће ваљати неком другом, оном који воли децу и изласке сунца, онима који цене пријатељство и лепоту, онима који никада не би мењали залазак сунца на Калемегдану за време проведено у разговору са својим брокером.

Ја – руски новинар, прешао сам три четвртине путева, описаних у овој књизи, заједно са њеним аутором. Зато имам права да кажем – не тражите на овим страницама објективну, уравнотежену, толерантну причу о Русији. Не.

Зоран Шапоњић је професионални новинар старе школе, па према томе и поштен, частан човек.

Он зна да је немогуће рационално оценити противречности које су се у мојој земљи накупиле у току многовековне историје. И за разлику од пропагандиста (како западних, тако и источњачких), он се не претвара, не инсистира да је његово мишљење најтачније и обавезујуће за све остале. Притом, аутор кристално јасно види баш те противречности савремене Русије о којима сам већ раније писао. Многе од њих су романтичне и пуне скривеног значења, а неке су накарадне и изазивају искрену срамоту.

Али, Зоран Шапоњић воли Русију оном истом љубављу која је јединствена на планети – љубављу једног Србина. Књига ће бити веома занимљива за читање српским патриотама и следбеницима панславизма – они ће се учврстити у својој слепој вери у свог „старијег брата“. Ништа

мање читање неће обузети ни српске либерале, ни прозападањаке и русофобе – са сваком страницом њихова мржња према мрачном „освајачу са Истока“ ће јачати.

А што се тиче просечног балканског читаоца, који не тоне у сан и не буди се са мислима о Русији, већ живи своје свакодневне бриге, онда је на првом месту, ово је књига за њега. Она буди душу...

У СССР-у је постојало такво задужење током пионирских похода – „чуvara пламена“. Седиш ноћу и чуваш ватру, док одред спава у шаторима. И не смеш да затвориш очи, јер ће дивље звери или злотвори наудити друговима. Сигуран сам да су „чуваре пламена“ имали и југословенски пионири и амерички извиђачи. Ето тако, чини ми се да их је данас све мање... А Зоран Шапоњић је „чувар пламена“!

Да сте само видели тог човека који игра на ноћном мразу од минус 30 на леду велике руске северне реке! Часна реч – плашио сам се да ће то врело балканско срце да отопи залеђену Северну Двину! Да сте само видели његове очи када се загледао у руске јужне степе Кубања и Крима – чинило се да је стварно тамо угледао Григорија Мелехова и генерала Врангела!

Мелехов је лик из романа, а генерал Врангел већ 100 година лежи упокојен у Руској цркви на Ташмајдану у Београду. Али онемо ко прочита књигу, Зоран Шапоњић ће поклонити њихове ликове и још стотине ликова

из савремене Русије. Разговарао је са политичарима и уличним продавцима, са војницима, морнарима и грађевинарима, са мудрим добротворима и прогресивним руководиоцима, са конобарима у возу и са избеглицама, са верницима и са безбожницима, са богаташима и сиромасима, са паметнима и глупима, са свима са којима се сретао на путовањима, исписујући својим путевима „Руски крст“. Од њихових лица и јединствених места, на којима је аутор боравио, он је направио мозаик ликова савремене контрадикторне Русије. Али Зорана Шапоњића, као аутора, одликује један важан детаљ – он воли те ликове. И не крије то.

У сваком поглављу аутор успева да заведе читаоца својим односом, заједничким проживљавањем, спорним, али искреним закључцима. У сваком поглављу Зоран Шапоњић пали ватру! Ту ватру храни сопственим емоцијама – осећањем необуздане братске љубави према мојој земљи, али истовремено и погледом професионалног, поштеног новинара. Испало је необично, али руске „ватре Зорана Шапоњића“ греју!

Ипак, да осети жар „српског Прометеја“, може само онај који није равнодушан, онај који воли да живот испија у великим гутљајима. Онога ко сматра љубав болешћу и слабошћу која одвлачи од стицања новца, нека „Руски крст“ врати на место на полици. Ова књига ће добро доћи нама – живим људима, који не сма-

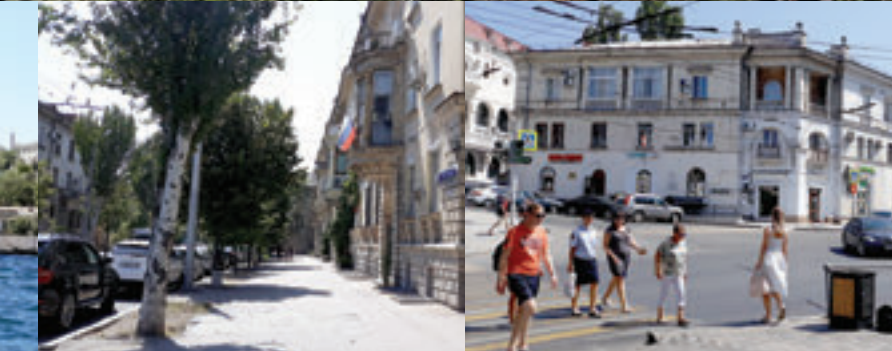
трају пријатељство народа исте вере
средњевековним трагом прошлости.
Та, још увек смо у већини! И ми
нећемо изумрети у тој чудовишној
будућности „дигиталне деце“ и неће-
мо бити срећни постајући сировина
за нове облике експлоатације... Зато
што „чувари пламена“, попут Зорана
Шапоњића не спавају ...

Ако не волите стихове Сергеја
Јесењина, романе Ива Андрића и
филмове Емира Кустурице – врати-
те књигу на полицу. Није за вас. Али
знајте, ви сте у мањини!

Дмитриј Карабчуков

(С руског превела Марина Шапоњић)

КРИМ

Козачки коњи по небесима

У Москви, као у ретко ком граду, човек је мали и ништаван, безимен и обичан, а само је Москва велика! Чак и облаци, који се у подне гомилају на југу и повремено дохватају до сунца, пуни кише и муња, безначајни су спрам овог града и његових величанствених зграда и зидина.

Москва је толико велика да се у њој и олуја изгуби и заборави на коју је страну кренула.

Ово је велика раскрсница. Путеви одавде воде на све четири стране и не зна се који су важнији, да ли они који овде почињу, или, они који се овде завршавају.

Ко долази у Москву, успут би, поред друма, требало да остави и своје среће и радости и своје туге. Све туђе радости и туге безначајне су у поређењу са московским. У Москви нема живота-рења, ништа није осредње, овде туга уједа, а срећа пева усред срца.

Москва неће видети ни вашу срећу, ни вашу тугу. Она је сама себи довољна и свако други за њу је безначајан. Немојте Москви причати своју историју, њу то не занима. Нити своје снове. Шта Москву брига кога ви сањате! Москва има своје снове!

Ни кад кренете из Москве, она то неће приметити, неће окренути главу, она ни за ким неће жалити, остаће потпуно равнодушна, сама са собом. Њени векови су недодирљиви, она сама ужива у њима, заљубљена у златне крстове и орлове Кремља и Русије. У бескрајне булеваре и паркове у којима споменицима слави своје јунаке и песнике.

Нико нема таквих песника какве је имала Русија!

Москва неће ни забележити ни запамтити да сте у њој били. Њој је сасвим свеједно одакле сте дошли и куд сте кренули и да ли ћете свратити поново.

Из Москве, пут Крима, летео сам упоредо са облацима. Они равнодушни, без брига, ја притиснут својим. Преко Рјазања и Вороњежа, преко Дона и Азовског мора...

Мора да је претходне ноћи или рано ујутру иза Москве падала киша, па је испод, када је наишао наш авион, било неке измаглице која је повремено завијала и скривала предео, из ког је извиривало по неко језерце или шумарак.

– Доле, испод нас, вођене су најкрвавије битке Другог светског рата. Доле је свака стопа нечији гроб – каже Дмитриј, мој руски сабрат, док смо са небеса, кроз прозор новог „Туполева“ гледали пространу руску

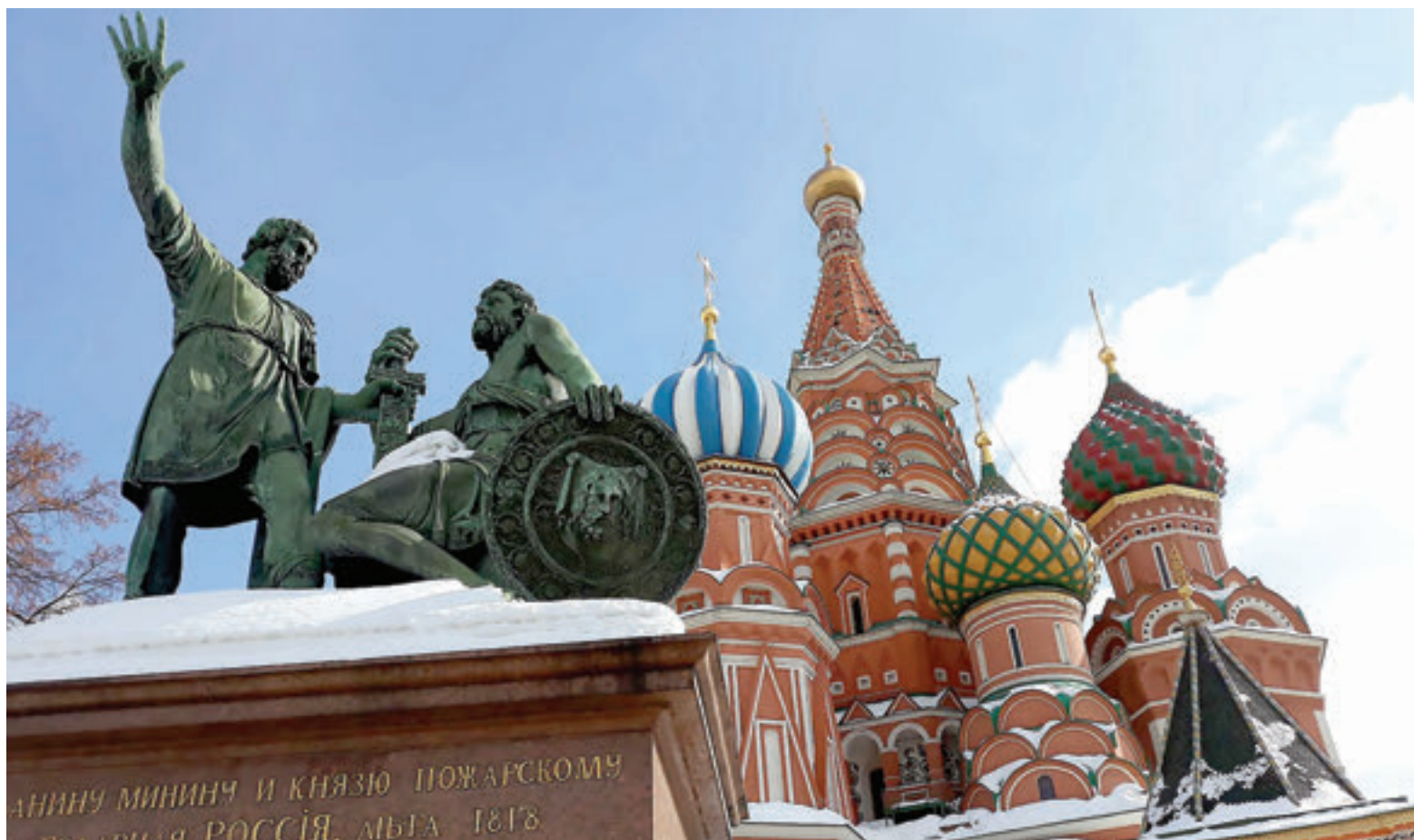
земљу.

Успут смо сваки час сретали облаке који плове ка Москви.

Сасвим је узалудан посао тражити краја руској земљи. Кад се дође близу Крима, постане извесно – Русија је везана за небо, а небо је везано за Русију. Спајају се у беличастој даљини у којој је тешко разазнати где је крај једног и почетак другог.

Тако се ни за Москву не зна нити где почиње, нити где се завршава. Њени крстови дохватају до самог неба које су опевали њени песници.

Понегде, док смо се са Домодедова, из Москве, одвајали од земље, иза нас су, кроз ружичасту измаглицу остали шумарци белих бреза.

Оне су мртва стража Москве. Младе колико је Москва стара, а њихова је младост вечна.

Руске брезе око Москве су чаробне. Као и облаци који се мимоилазе са авионом. Сваки облак је бајка, а свака бреза комад руске душе и парче руског неба.

Кад путују Русијом, људи помисле, дође им тако у главу, да би могли да се испричају са руским брезама. И облацима. Да их питају где им је почетак и где им је крај. Шта је горе изнад њих, и шта је доле испод њих. Где су гнезда сибирских птица и има ли их и на облацима колико их је у крошњама бреза?

Руске брезе су, уосталом као и Москва, забављене својим мислима.

Оне се ником не поверавају и дуго памте. Разговарају само међусобно. Њихови разговори су најлепше руске песме и бајке.

Само је Јесењин чуо једном ту једну бајку и преписао је у песму.

Иза Азовског мора појави се Крим и плаво небо на коме нема више оне измаглице као изнад Москве! Испод је Керч и преко мореуза нови мост који је недавно саграђен. Сиву сиромашну земљу око моста спалиле су тешке августовске врућине.

Испрва, док „Тупољев“ одмиче према Симферопољу, земља је гола, испресеца на неким језерцем, дубоким јаругама. Далеко према југу су црне планине као зид према Црном мору.

У подне, на писти аеродрома

Симферопол, који носи име „Кримски талас“, крај здања које је у песку никло за две године, од како су се вратили Руси, припеку растерује благ ветар са мора. Стара, совјетска аеродромска зграда се и не види, „боинге“ са туристима дочекује здање од стакла и челика, као пренето из Москве или неког другог савременог европског града.

Први сусрет са кримском земљом донесе лаку дрхтавицу и притајено узбуђење које за час направи збрку у глави.

Кад дођу у Москву, људи сањају необичне снове. Москва никад не спава и само понекад сања. Сваки туђи сан за њу је безначајан. Њу сањају други.

Мени се тако десило, прошле ноћи у Москви, док сам пун узбуђења чекао да једном већ сване, уснио сам Григорија Мелехова и Аксињу. Дошао сам на Дон, а они ме дочекали. Дон бистар и велики, наднео се црни облак од Вешенске станице, а њих двоје ходају по води и зову и мене. Закићени степским пелином, пелин се размиришао и у степи иза њих. Са истока дува ветар, сладуњав и млак, ломи степске травке док му се оне клањају.

На московском булеварима мирише степа.

Зашто Срби сањају Москву и руске степе?

Данас сам из „Туполева“ видео тихи Дон. Беле кредине брегове који се спуштају према води, села разбациана по обали једној и другој и белу траку велике реке преко које је повремено јурило сунце.

Много сам година чекао тај тренутак. Било ми је криво што одозго, из авиона, нисам могао разазнати где је која козачка станица, и где је Новочеркасск, и да ли сам између облака видео козаке како јашу бојне коње, или ми се учинило. Или ми се само у сећање, у тренутку, вратила слика са споменика козацима који сам јуче видео у Парку победе у Москви?

Силно и страшно изгледају донски козаци на том споменику.

Тешко је заспати у Москви. Григорије и Аксиња узму ме за руке и читају ноћи ходамо по води!

Кад се у стану на Кутузовском проспекту из бунила и пробудим на трен, видим себе како лежим у мокрој постељи и широм отворених очију гледам кроз прозор у мрачно московско небо.

Нигде небо није тако дубоко као изнад Москве.

Једино је, можда, Дон код Ростова дубок као московско небо. У њему се огледају беле бреге и облаци који ходају по небесима. И козачки коњи...

У небу изнад Москве сва је историја Русије. Сунце понекад изнад овог града зађе у море крви. Или се ујутру, понекад, у таквом мору роди.

Данас сам гледао сунце и беле птице како од Москве лете према Ростову и Азовском мору.

Град Симферопол је у самом срцу Крима. Прашњаве улице, летња припека, кућице крај пута, тек ближе центру су булевари који су обновљени и које је направила Русија последњих

пар година. И блокови нових зграда, неке завршене, неке тек зидају.

Од Симферопоља до Севастопоља је огромно градилиште, Руси на својој земљи праве ауто-пут. На све стране тутње камиони, тешке машине, премештају хиљаде и хиљаде кубика земље, за њима се подиже прашина, и тек понегде, на ивици градилишта, стоји мештанин, чобанин, и гледа како се пред његовим очима заувек мења лице кримске земље.

Небеским ауто-путем од Москве,

преко Ростова на Дону, поред мене кад год затворим очи, јашу козаци. Као лавина без почетка и краја. Исуканим сабљама витлају изнад глава коња који лете искежених зуба, а између предњих ногу сакупља им се крвава пена.

Осећам мирис степе и коњског зноја и пелина у коме се купа сунце.

На московским широким булеварима, у глуво доба ноћи, миришу донске степе, а векови се распричају.

Дође ми у главу како сам једном, комад те исте степе, читавог дана тражио по Пештеру и нисам га нашао. Недостајале су беле брезе и мирис пелина.

Кад год дођем у Москву, питање је исто – откуда је степа, откуда је Русија тако дубоко закопана у мојој души?

Одговор сам, можда, а можда и нисам, нашао данас, кад сам видео тихи Дон. Та земља је део мене. Моје срце куца у њеном ритму. Загушила су ме осећања данас у авиону када сам видео Дон. Широк и плав, и бескрајна пространства око велике реке. Села по обалама, успавана у питомо, досадно, августовско рано поподне.

Питања која се роде у глави сасвим су примерена. Станују ли душе козака, помрлих кроз векове, на прашњавим сокацима међу сиротињским брвнарима по тим селима? Да ли су тамо њихове душе и душе њихових бојних коња? Откуда, кад сам, ваљда, још жив, моја душа доле међу њима? Зашто обична августовска припека, у рано поподне, кад се све смири и све заћути, донесе осећај да сам део њих? Откуда, кад доле никад нисам био и никад нисам

крочио, познајем сваки камен и сваку стазу и сваку брвнару и сваки њен ћошак и таван? Зашто ми дрхте ноге и клецају колена кад у мислима закопачим у степу иза села? Кад сам то и зашто био тамо, и кад сам се вратио? И јесам ли се уопште вратио и јесам ли и сада тамо? Ко сам ја, у ствари?

Не може човек побећи од себе и свог усуда. Где год пошао све своје што имаш носиш са собом. Тугу, радост, и љубав, и своје срце, и све своје немире, успомене, и тајне и жеље, и свој крај, и свој почетак. И мора бити да је и крај закопан негде где је и почетак, на истом месту. Јер, зашто би нас онда живот све време док ходамо земљицом, вукао на почетке? И зашто би нам, мало по мало, откривао где су нам почеци закопани, где су нам корени и искони, и тек помало нам отварао врата да видимо и наслутимо и где ћемо себи наћи краја.

Откуда то да сам и свој почетак и свој крај нашао у степи крај Дона?

Узани су путеви око Севастопоља, пуни прашине. Они нови које око града гради Русија, на својој земљи, пространи су и чисти. Пут од Симферопоља до Севастопоља пун је неочекиваних пејзажа. Свака стопа је нови видик, нови поглед на степу, на жуте брежуљке, на црне планине у даљини.

– Сад бих се исплакао. Погледај шта је Украјина урадила од славног града. Од Севастопоља, града славе, града хероја, направили су сиротињско насеље. Колико ће нам само година требати да граду вратимо славу, да га оперемо, очистимо, да га удостојимо славног имена које носи. Да се Севастопол врати себи – причао ми је Дмитриј кад смо стигли до центра Севастопоља.

Град је расут по бреговима изнад мора. Насеља у којима су мале, неугледне кућице, помешана су са деловима града у којима су совјетски или новосаграђени блокови зграда, и брежуљцима са кућама богаташа.

Све слике славног града уоквирене су једино и само далеким пространством Црног мора. Море је овде на све стране, и лево и десно, и горе и доле, и тешко је одредити границу где море престаје и где почиње копно, и где је линија где се уопште раздвајају, ако се овде икада и раздвајају море, земља и небо.

Доле негде по заливима је Црноморска флота. Њени бродови. Севастопољ живи за флоту, са флотом, од флоте. Они су једно.

Сетио сам се данас, кад сам видео Дон, давног јесењег дана када сам први пут читао Шолохова и „Тихи Дон“. Небо у мом селу било је сиво, падала је киша, беле брезе околу биле су мокре, а пласт иза кога сам се заклањао топао. Мирисало је сено, а мени је мирисао пелин из донских степа. Од тог дана до данас, безуспешно, покушавам да одгонетнем како сам тада у тој књизи нашао себе и историју својих предака и својих потомака, шта је то што је та књига нашла и пробудила у мом срцу? Које сећање, записано негде дубоко у генима предака? Како је то сећање тамо стигло, ко га је записао? Колико је оно дуго ћутало пре него што је пробуђено? Ко је мој и када био на Дону? Зашто? Је ли тамо оставио кости или само душу, како је његово сећање стигло до мене па ја сад живим његов живот?

На овом истом месту у Севастопољу, на Градском пристаништу, чуо сам ту причу, у јесен 1920. стајали су последњи пукови козака белогар-

дејаца, гледали у новембарске магле Азова, у црнину Црног мора, гледали, плакали, укрцавали се на лађе и одлазили. Заувек. Ко је од мојих те ноћи био на пристаништу? Стоји ли сада његова сен овде крај мене? Радује ли се што је дочекала да види, овде у Севастопољу, на пристаништу, некога свог? Своју крв.

Како ли им је те ноћи било у души? Јесу ли плакали или су крили сузе? Је ли козацима теже било да се опросте од живота или од својих коња? Лутају ли и данас душе тих племенитих животиња пространствима око Дона и чекају ли још своје господаре? Или су се господари већ вратили па заједно крстаре степом, као некад, у славна времена?

Гледао сам данас са Дмитријем, у Севастопољу, сцену из једног старог руског филма. Козак се на обали опрашта са својим коњем док се у даљини, низ брегове Севастопоља, ка мору, спуштају пукови „црвених“. Коњ остаје на обали, козак се укрцава на последњи брод. Брод клизи ка пучини, а коњ, белац, грозничаво трчи обалом, а онда са пристаништа скаче у море и плива за бродом и господаром. Козак са брода пуца, убија свог коња у мору, а онда пуца и себи у главу...

Мора је да тако било, јер другачије није могло бити.

На обали Црног мора, у Севастопољу, мислима је широко. Лутају на све стране.

Мало-мало па се врате до Москве. А њу је брига.